

Tarih Yaratılışla Başlar

Bekir Biçer*

ORCID: 0000-0001-6927-6134

Öz

Tarih, geçmişten günümüze kadar insanların en çok ilgilendiği bilimdir. Tarihin başlangıcı ise farklı millet ve dinlere göre değişmektedir. Genellikle, her millet kendi tarihleri için önemli olan bir olayı tarihlerinin başlangıcı olarak kabul etmiştir. İslam tarihçileri için tarihin başlangıcı insanın yaratılışdır. Müslüman yazarlar yazdığı bütün kitaplara besmele, hamdele ve salvele ile başlamıştır. İslam tarihçileri kitaplarına İnsanın niçin ve nasıl yaratıldığını anlatmıştır. Tarih, Hz. Adem'den sonra peygamberler tarihi olarak devam etmiştir. Yazarlar bilginin kaynağı olarak öncelikle Kur'an- Kerim'e müracaat etmiş, Kur'an da yeterince tarihi bilgi bulamayınca eski Arap gelenekleri, Tevrat ve Fars mitolojisinden yararlanmışlardır. Ancak kullandıkları bilgiler çoğu zaman tenkit edilmemiş ve aynen rivayet edilmiştir. İslam tarihçilerinin tarihi yaratılışla başlatma geleneği asırlarca sürmüştür. İslâm coğrafyacıları ise evrene ve dünyaya Müslümanca yaklaşarak dünyanın merkezine Mekke'yi (Kabe) koymuşlardır. Müslümanlar, Kâbe'nin (Beytullah) dünyanın ilk kutsal mekanı olduğuna inanmıştır. Mekke, şehirlerin annesi, Arapların anayurdu ve İslâm'ın ilk ocağıdır. Coğrafyacılar genellikle dünyayı yedi bölgeye ayırmış ve dünyanın merkezi olarak Mekke'yi kabul etmiş ve Mekke merkezli bir dünya inşa etmeye çalışmışlardır. Bu makalede İslâm tarihçilerinin yaratılış tarihin başlangıcı kabul eden; kitaplarına yaratılış, Âdem, kulluk ve şükürle başlayan değişik türden eserler seçilerek konu örnekendirilmiştir. İslâm coğrafyacılarının ise Mekke'yi dünyanın merkezi kabul eden eserlerinden örnekler seçilerek yukarıdaki iddialar ispatlanmaya çalışılmıştır. Seçilen metinlerde yazarların yazım ve üslubuna sadık kalınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm tarihçiliği, Yaratılış, Peygamber, Kutsal mekânlar

Gönderme Tarihi: 19/09/2018

Kabul Tarihi: 20/10/2018

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Ün. SBBF Tarih Bölümü, E-Posta: bekirbicer004@gmail.com

History Begins With Creation

Abstract

Up until now, history has always been the sort of science that people were interested in the most. The beginning of history, though, differs depending on the nation and the religion. Generally, every nation accepts the beginning of history as an event that is important to them. For historians of Islam, the beginning of history is the creation of human beings. Muslim writers always commence their works with besmele, hamdele and salvele. Historians of Islam explained in their books how and why human beings were created. After prophet Adam, history continued as the history of prophets. Authors resorted primarily to Qur'an as their main source of knowledge, and when they could not find enough historical information they benefited from old Arab traditions, and Torah and Persian mythology. However, the information they used has not been criticized and has been narrated as it comes. The tradition of starting history from the creation of human beings has been carried on for centuries. As to the geographers of Islam, they approach events from the perspective of a Muslim and put Mekka (Kaaba) in the center of the world. Muslims believe that Kaaba is the very first holy place on earth. Mekka is the mother of cities, homeland of Arabs and the birthplace of Islam. Geographers usually divide the world into seven sections, view Mekka as the center of the world and try to build a Mekka-based world. In this work, by choosing excerpts from various works that start with, creation, Prophet Adam, servitude and gratitude, and that accept the beginning of history as the creation of humans, we exemplified the subject. The claims made above will be tried to be proven right by choosing excerpts from geographers of Islam that view Mekka as the center of the world. The spelling and the wording in the chosen texts have been left intact.

Keywords: Islamic History, Creation, Prophet, Holy Localities

Received Date: 19/09/2018

Accepted Date: 20/10/2018

История начинается с сотворения

Резюме

История - это наука, которая всегда интересовала человека больше всего. В зависимости от наций и религий существуют различные взгляды на начало истории. Как правило, каждый народ берет за точку отсчета истории значимое для него историческое событие. Для историков ислама началом истории является сотворение человека. Мусульманские авторы начинали все свои книги с басмалы, фразы Альхамдулиллах и салавата. Историки ислама рассказывали в своих книгах, зачем и как был сотворен человек. После Адама история стала историей пророков. Авторы прежде всего обращались к Корану, как источнику знаний, и, только не найдя необходимых исторических сведений, прибегали к помощи старых арабских традиций, Торы и персидской мифологии. Но использованные ими знания не подвергались критике и передавались из уст в уста. Поэтому традиция историков ислама - начинать отсчет истории с сотворения человека - длилась на протяжении веков. Исламские географы, в свою очередь, объясняя вселенную и мир с мусульманской точки зрения, считали центром мира Мекку (Каабу). Мусульмане верят, что Кааба (Бейтулла) является первым священным местом. А Мекка, “мать городов”, - родиной арабов и колыбелью ислама. Обычно географы разделяли мир на семь частей, центром которого считалась Мекка, и пытались выстроить “меккацентричный” мир. В этой статье в качестве примеров приведены различные произведения историков Ислама, начинающиеся с сотворения, Адама, признания себя рабом божьим и восхваления Господа, то есть, с произведений, в которых отсчет истории ведется с сотворения. Также в статье предпринята попытка найти подтверждение вышеупомянутым утверждениям на примерах произведений исламских географов, провозглашающих Мекку центром мира. В приведенных текстах сохранена орфография и стиль авторов.

Ключевые слова: исламская историография, сотворение, пророк, святые места

Получено: 19/09/2018

Принято: 20/10/2018

Giriş

Her din, inanç ve ideoloji kendine uygun ve kendince yaşanılabilir bir dünya tasavvur etmiştir. Bu sebeple insanlar hayatlarını bu düşünceye ve inanca göre inşa etmeye çalışmışlardır. Müslümanlar da hayata ve dünyaya Müslümanca yaklaşmış, Müslüman olmaları gereği mekân ve zamanı kendi inançlarına göre yorumlamıştır. Bu çerçevede İslâm tarihçileri ve coğrafyacıları kendi inançlarına uygun, inançlarının izlerini taşıyan bir yöntemle kitaplarına başlamıştır. Mesela İslâm tarihçileri kitaplarına besmele, hamdele ve selveleden sonra insanın yaratılışı, yaratılış amacı ve Hz. Âdem'in hikayesi ile kitaplarına giriş yapmışlardır. Yani tarihi yaratılış ve Âdem'le başlatmışlardır. Dolayısıyla İslâm tarihçileri tarihin merkezine Müslüman olmanın gereği olarak “yaratılış felsefesini” koymuşlardır. Allah'a ve peygamberlerine inanmayı esas alan bu yaklaşım tarih kitaplarını Ayet-i Kerimeler, Hadis-i Şerifler ve tarihi menkıbelerle doldurmuştur. Ancak özellikle menkıbeler ve Hadis-i Şerif olarak aktarılan bilgilerin doğruluğuna hemen hemen hiç dikkat edilmemiştir. Bilgiden çok mitoloji ve menkıbelerle beslenen bu tür tarihçilik Müslümanlar arasında bir gelenek olarak asırlarca devam etmiştir.

İslâm coğrafyacıları ise evrene ve dünyaya Müslümanca yaklaşarak dünyanın merkezine Mekke'yi (Kabe) koymuşlardır. Müslümanlar, Kâbe'nin dünyanın ilk kutsal mekânı olduğuna inanmış, sahip oldukları siyasi ve ekonomik gücün de gereği olarak dünyanın merkezi olarak Mekke'yi kabul etmiş ve Mekke merkezli bir dünya inşa etmeye çalışmışlardır. İslâm tarihinin erken dönemlerinden itibaren Müslüman coğrafyacılar dünya coğrafyasını yazarken dünyayı genellikle yedi iklime ayırmış ve kitaplarını yazmaya Mekke'den başlamıştır. Yazarlar İslâm coğrafyası ile dünya coğrafyasını eş değerde görmüşlerdir. Yani onlara göre dünya İslâm coğrafyasından ibaret gibidir. Hatta diğer coğrafya ve kültürlerle biraz tepeden bakmışlardır. İslâm coğrafyasını anlatırken yine Mekke'yi merkez kabul etmiş ve Mekke'nin doğusuna Maşrık, Mekke'nin batısına Magrip denilmiştir. İslâm coğrafyacılarına göre insan, Allah (cc) tarafından yaratılmış ve Hz. Âdem'den itibaren hayat Mekke'de başlamıştır. Bu çalışmada İslâm tarihçiliğinin doğuşu, Müslümanların tarih ilmine katkıları ve Avrupa tarihçiliğine etkileri gibi konulara yer verilmeyecek sadece yaratılış ve tarihin başlangıcı konusuna yer verilecektir.

1-İslâm Coğrafyacılarına Göre Dünyanın Merkezi Mekke'dir.

İslâm Coğrafyacılarından dünyanın merkezini Mekke kabul ederek yazan bazı coğrafyacılar ve eserlerinden seçilmiş örnekler şunlardır:

İbn Hurdazbih, (820- 912) *Kitabu'l- Mesâlik ve'l- Memâlik* adlı coğrafya kitabına “Ülkelerin Halkların Kiblesi” başlığı altında “Ermeniyye, Azerbaycan, Bağdat, Vâsıt, Kûfe, Medâin, Basra, Hulvan, Dinever, Nihavent, Hemedan, İsfehan, Rey, Taberistan, Horasan'ın tümü, Hazar bölgesi ve Hint Keşmir'i, Tibet, Türk, Çin, Mansura, Yemen, Mağrib, Afrika, Mısır ve Şam halkı namaz kıldıklarında yüzlerini kibleye dönerler.”¹ İbn Hurdazbih, Müslümanların kibleye yönelişlerini esas alarak İslâm coğrafyasının önemli şehir ve ülkelerinin isimlerini yazmıştır. Ayrıca Müslümanların dünya gücü olması münasebetiyle Çin ve Hint gibi ülkelerin adını da zikretmiştir.

Ebu Ali Ahmed b. Ömer İbn Rusteh (ö. 922- 948) *el- A'lâku'n-Nefîse*

¹ İbn Hurdazbih, *Kitabu'l- Mesâlik ve'l- Memâlik*, Ter. M. Ağarı, Kitabevi, İstanbul 2008, s. 21.

İbn Rusteh, “Mekke’nin Durumu” başlığıyla Mekke hakkında şu açıklamayı yapmıştır: Yüce Allah şöyle buyurmaktadır. “Unutmayın insanlık için inşa edilen ilk mabet mübarek ve bütün insanlar için bir hidayet kaynağı olan Mekke’dedir. Orada apaçık işaretler ve İbrahim’in makamı vardır. Kim oraya girse emin olur.”²

Ka’b’dan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Âdem beyti ilk yapan ve onda namaz kılan kişidir.” Cafer b. Muhammed’den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Kabe, Beytü’l-ma’murun tam hizasındadır. Oradan herhangi bir şey düşse tam Beytü’l-Haram’ın üstüne düşer.”³ İbn Ruteh ise şehir veya ülke adı yazmak yerine ayetlerle Mekke’nin kudsîyetine atıfta bulunmuştur. İbn Rusteh’e göre, insanlar için inşa edilen ilk şehir aynı zamanda bütün Müslümanların yönetim merkezidir.

İstahrî, (ö. 952) *el- Mesâlik ve ’l- Memâlik* isimli kitabında: “Kitabımı yirmi bölgeye ayırdım. Kitabıma Arap diyarından başladım çünkü orada Kâbe, Mekke ve Ümmü’l- Kura var. Burası Arap bölgesinin ortasındadır. Arap diyarını çevreleyen Fars Denizi, Mısır’a kadar Mağrib, sonra Şam, Rum Deniz’i, sonra Cezire, Irak sonra Huzistan’ı... anlattım. ⁴ demiştir. İstahrî, Mekke merkezli bir kitap yazmasının sebebini gayet net ortaya koymuştur. Çünkü Kabe Mekke’dedir ve ‘Mekke şehirlerin annesi’dir. Bu sebeple Mekke dünyanın merkezidir.

İbn Havkal (ö. 977) *İslâm Coğrafyası* kitabını yazmaya Arabistan’la başlamıştır. “Zira, kible, beldelerin anası Mekke, Arapların kendilerine has ana yurdu buradadır. Arap yarımadasını Abadan’dan itibaren Fars Denizi kuşatır, Bahreyn’den Oman’a kadar uzanır. Sonra deniz Mehre, Hadramut, Aden boyunca Yemen sahillerine, sonra Cidde’ye Car’a, Medyen’e varır, Eyle’de sona erer. Buraya giren deniz uzantısına (Kulzum) Kızıl Deniz denir. Süveyş bu denizin sahilinde bir şehirdir. Sınır Eyle’den Batı’ya Taran ve Cübeylan’a doğru uzanınca Kulzum’a varır. Sonra Eyle’den Medâini Lut kavmine, Ölü Denize, Filistin’in Şerat, Belka kısımlarına, Ezrûat, Havran, Beseniye, Dimaşk Gutası, Dimaşk’a bağlı Ba’lebek, Hımıs amilliklerinden Tedmür, Selemiye, Kınnesrin amilliklerinden Hunâsıra, Bâlis boyunca Fırat’a uzanır. Sonra Rakka, Karkısiye, Rahba, Daliye, Âne, Hudise, Hit, Enbar’ı takip ederek Bataih’e, sonra Kûfe, Havernak’ın bulunduğu Hire’ye, Kûfe ovasına, Vâsıt’a, Dicle’ye, Basra ovasına, Bataih’e uzanır ve Abadan’da sona erer.”⁵

İbn Havkal, kendisinden önceki yazarların kullandığı bilgileri özetlemiştir. Yazara göre Kabe Mekke’dedir ve ‘Mekke şehirlerin annesi’dir. Yazar diğerlerinden farklı olarak bölgenin Arapların anayurdu olmasına da vurgu yapmıştır. Arap Yarımadası’nın sınırlarını bugünkü coğrafyacıların çizdiği sınırlara uygun olarak tasvir etmiştir.

Mukaddesi,(ö. 991) *Ahsenü’t- Takâsîm (İslâm Coğrafyası)* adlı kitabında: “Allah’ın kutsal evi, (Beytullah) Hz. Peygamber’in şehri burada olduğu ve İslâm dini buradan yayıldığı için, biz iklimleri anlatmaya Arap Yarımadası’yla başladık. Ayrıca Râşid Halifeler, Ensar ve Muhacirler de burada yaşadılar. İslâm sancakları burada dikildi ve din burada güçlendi. Dini ritüellerin uygulandığı, kurbanların kesildiği önemli yerler de buradadır. Meşhur şairlerin divanlarında söz ettikleri, müderrislerin yazdıkları şerhlerde zikrettikleri topraklar burasıdır. *Dünya oradan başlar* ve Hz. İbrahim insanlara oradan çağrı yaptı. Ayrıca geniş sınırları, büyük bölgeleri ve güzel başkentleri vardır. Hicaz’ın tamamı, Yemen’in tümü, Sina yarımadası, el Ahkaf, Yemame, Hicr-i Salih, Âd ve Semud kavminin yurdu, Kör Kuyu, Yüksek Kasr, İrem Sütunları, Ashab-ı Uhdud, Şeddad Hapishanesi, Hz Hud’un kabri, Diyar-ı

² Al-i İmran Suresi, ayet 96, 97.

³ Ebu Ali Ahmed b. Ömer İbn Rusteh, *el- A’lâku’n-Nefise*, Çev. E. F. Eker, Ankara Okulu, Ankara 2017, s. 40.

⁴ İstahrî, Ebî İshak İbrahim b. Muhammed el-Fârisî, *Mesâlikü’l-Memâlik*, M. J. de Goje, Brill 1927, s. 2.

⁵ İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, Ter. Ramazan Şeşen, Yeditepe, İstanbul 2014, s. 31.

Kinde, Cebel-i Tay, Sina Dağı, Şuayb'ın Medyeni ve Musa pınarları buradadır. En verimli toprak, en saygılı ülke, en şerefli şehirler bu bölgededir.”⁶

Mukaddesi, Arabistan merkezli bir dünya coğrafyası yazma gereğini önce Beytullah'ın Mekke'de olmasına, sonra Hz. Muhammed'in doğum yeri Medine'nin burada olmasına ve İslamiyetin bu bölgede doğmasına ve yayılmasına bağlamıştır. Arabistan için “En verimli toprak, en saygılı ülke, en şerefli şehirler bu bölgededir.” diyerek son noktayı koymuştur.

13. yüzyılın meşhur coğrafyacılarından Ebü'l- Fida (1273- 1331) *Takvim'ül- Büldan* adlı eserinde İbn Havkal'ın sınırlarını çizdiği Arabistan'ın sınırlarını aynen takip etmiştir. Yazar, Arabistan'ı (Mekke'yi) merkez almak üzere dünya coğrafyasını yazmaya çalışmıştır.⁷

2-İslâm Tarihçilerine Göre Tarih Yaratılışla Başlar

Tevhide ve yaratılışa inanan bütün tarihçiler başta Musevî ve Hıristiyanlar olmak üzere tarihi Âdem'in yaratılışı ile başlatmışlardır. Bu inanç ve geleneğe uygun olarak klasik İslâm tarihçileri de tarih kitaplarını yazmaya yaratılış ve Hz. Âdem konusu ile başlamışlardır. İslâm tarihçileri, peygamberler tarihini insanlığın tarihi olarak algılamıştır. Bu sebeple de insanlık tarihini ve tarihi yaratılışla başlatmışlardır. İnsanın yaratılış amacının Allah'a kulluk olduğuna inanan herkes kitaplarını bu inanca uygun olarak yazmıştır. Erken dönem siyer yazarları, İslâm tarihçileri, âlimleri, edipleri ve filozofları da kitaplarına yaratılışla başlamıştır. Bazı tarihçiler yazdıkları bilginin kaynağına hiç bakmadan, bazıları sadece bilginin râvisini zikrederek buldukları her türlü bilgiyi tenkit etmeden ve çoğu zaman aynen kullanmışlardır. Bu sebeple konusu yaratılış ve Âdem olan ama bilginin kaynağı mitoloji ve İsrâiliyat sayılan her türden bilgi tarih kitaplarında yer bulmuştur. Konusu ne olursa olsun Müslümanların yazdığı bütün kitaplar besmele, hamdele ve salvele ile başlamıştır. Bu anlayışa uygun tarih yazıcılığı İslâm dünyasında 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Bu bölümde tarihin yaratılışla başladığının kanıtı olan ve kitaplarına yaratıcı, yaratılış, Âdem, kulluk ve şükürle başlayan değişik türden eserler seçilerek konu örneklendirilmiştir. Seçilen metinlerde yazarların yazım ve üslubuna sadık kalınmıştır. İnsanın yaratılışını tarihin başlangıcı kabul eden bazı yazarların yorum ve yaklaşımları şöyledir:

İbn İshak'ın (705-767) *es-Siretü'n-Nebeviyye* adlı eseri “*el-Mübtede' ve'l Meb'as ve'l-Megazi*” alt başlığını taşımaktadır. Bu alt başlıkların ilki yaratılışı, Hz. Peygamber'in doğumuna kadar geçen süreyi konu almış ve İbn İshak kitabına yaratılışla başlamıştır. Hatta İbn İshak, kaynağı belli olmayan yapay bir şecere ile Hz Peygamberin soyunu kırk sekiz kuşak öncesinde Hz. Âdem'e kadar çıkarmıştır.⁸ İlk siyer yazıcılarından olan İbn İshak, tarihi yaratılışla başlatanların da ilki sayılabilir.

İbn Hişâm, (ö. 833) *Siyer-i Nebi* adlı eserine besmele ile başlamış, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd, efendimiz Muhammed'e ve onun bütün nesline Allah'ın rahmeti olsun. Muhammed'in (Allah Ona ve bütün nesline salât ve selâm etsin) dedikten sonra Ebu Muhammed Hişâm oğlu Abdülmelik Nahvi dedi ki diyerek Hz. Peygamber'in Âdem'e (O'na selam olsun) kadar temiz soyunun sıralamasını yapmıştır.⁹ Bilginin kaynağı olarak râvileri

⁶ Mukaddesi, Ahsenü't- Takâsım, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2015, s. 89, 90.

⁷ Ebü'l- Fida, *Takvim'ül- Büldan*, Çev. R. Şeşen Yeditepe, İstanbul 2017, s. 84, 85.

⁸ Muhammed İbn İshak, *Siyer*, Haz. M. Hamidullah, Akabe Yayınları, Ankara 1988, s. 71; Mehmet Mahfuz Söylemez, *Klasik Dönem İslâm Tarihçilerinin Tarih Anlayışı*, İslâmi İlimler Dergisi, yıl 3. sayı 2. güz 2008 (7-32).

⁹ İbn Hişâm, *es- Siretü'n Nebeviyye*, Çev. İ. Hasan- N. Çağatay, Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1971, s. 4, 5.

vermişse de bilgiler Tevrat'tan alınmış olup özel isimler bile yanlış yazılmıştır. İbn Hişam İbn İshak'ı tekrar etmiştir.

Halife Hayyât (ö. 854- 855) *Halife b. Hayyât Tarihi*

Halife Hayyât, İslâm tarih yazıcılığı geleneğini en güzel özetleyen yazardır. Halife Hayyat diyor ki: “Eskiden insanların kullandıkları bir tarih vardı. Onlar, ilk çağlarda tarihi, Hz. Âdem'in Cennet'ten inişinden başlatıyorlardı. Bu durum Allah'ın, Hz. Nuh'u peygamber olarak göndermesine kadar devam etti. Böylece insanlar tarihi, önce Hz. Nuh'un kavmini, Allah'ı bir bilme çağrısından, sonra da Tufan'dan itibaren kullanmaya başladılar. Bu durum Hz. İbrahim'in ateşe atılmasına kadar sürdü. Bu sefer insanlar takvimlerini Hz. İbrahim'in ateşe atılmasından itibaren başlattılar. Müslümanlar bunu, Hz. Peygamber'in hicretinden itibaren kullanmaya başladılar. Yine Arapların, bunun dışında kullandıkları diğer bir tarihleri de vardır.¹⁰ Halife Hayyat tarihin yaratılışıyla başlamasını bu şekilde özetlemiş ancak hangi dönemde hangi toplumların bu şekilde tarih yazdığını belirtmemiş ve bir tane bile örnek vermemiştir.

İbn Kuteybe (828-889)'nin *Kitabu'l-Ma'ârif* adlı eseri yaratılıştan başlayıp Abbasi halifesi Mu'tasım (833-842) zamanına kadar gelen genel bir tarihtir. Yaratılışın başlangıcı başlığıyla Ebu Muhammed şöyle dedi şeklindeki rivayetten sonra Tevrat'ta geçen yaratılış bölümündeki bilgileri aktarmıştır.¹¹

Dineveri (ö. 895)'nin *el-Ahbaru't-Tival* adlı eserine “Evlâd-ı Âdem” başlığında ele aldığı bir bahisle başlayarak İslâm öncesi dönemden bahsetmekte, devamında ise İslâmiyet sonrası tarihi daha ziyade İran tarihi ağırlıklı olarak vermektedir. “Hz. Âdem'in (as) yerleştiği yer Harem (Mekke) idi. Hz. Âdem'in evlatları, Mehlail b. Kaynan b. Enuş b. Şis b. Âdem zamanında çoğaldı. Şis'ten sonra ilk Peygamber, İdris (as) idi. Hz İdris'in tam ismi Ahnuh b. Yerd Mehlal'dir. Çok okuduğu ve ders verdiği için İdris diye isimlendirildi. Abir'in Lam adında bir oğlu oldu. Lam asrının en büyük âbidlerinden biriydi ve Hz. Âdem, Şis ve Hz. Nuh'un sahifeleri onun eline geçti. O bunları okudu ve başkalarına öğretti”¹² şeklinde eski rivâyetleri tekrar etmiştir.

İslam tarihçileri, bilgi kaynağı olarak Kur'an-ı Kerim'in yanında İslam öncesi Arap toplumundan edindikleri rivayetleri ve kutsal metin olarak Tevrat'ı kullanmıştır. Farsça eserlerin Arapçaya tercümesinden sonra ise tarihçiler Fars mitolojisinden çok etkilenmiş ve bilgi kaynağı olarak onları kullanmaya başlamıştır. Dineveri ve sonrasında Fars etkisi bâriz olarak görülmektedir. Ayrıca klasik İslâm tarihçileri peygamberler tarihini anlatırken peygamberlere gelen suhufdan ve kullandıkları yazılardan söz etmiş ama bu rivayeti doğrulayacak hiçbir bilgi vermemiştir.

Taberî (840-922) *Taberî Tarihi*

İslâm tarihinin büyük tarihçilerinden Taberî: “Esirgeyen, yargılayan Allah'ın adıyla başlarım. Varlıktan önce mevcut olup, her varlık yok olduktan sonra da bâki kalan, yer değiştirmeyen her şeye kâdir olan Allah'a hamdolsun. O Allah ki, önce şekli ve örneği olmadan mahlûklarını yarattı. Yüce Allah zamanı yaratmadan önce ondan başka bir şey var mıydı? Zaman fâni midir? Zaman yok olduktan sonra Tanrı'nın yüce ve kutlu olan zâtından başka herhangi bir varlık kalacak mıdır? Yüce Tanrı zamanı yaratmadan önce ne gibi bir

¹⁰ Halife Hayyat, Tarihi Halife b. Hayyat, Çev. A. Bakır, Ankara 2001, s.74, 75.

¹¹ İbn Kuteybe, el- Maârif, Ter. H. Ege, Şelale Yayınları, İstanbul 1982, s.15.

¹² Ebû Hânife Ed- Dineveri, el- Ahbâru't- Tival, Z. Akman- H. S. Aytemür, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017, s. 49- 50, 55.

varlık mevcuttu? Zaman yok olduktan sonra ne kalacak? Sonra onu nasıl yarattı. O nasıl yok olacaktır?” gibi sorulara cevap arayacağını söylemiştir. Büyük tarihçi ve âlim olan Taberî sonra Âdem ve Havva'nın yaratılışı, yasak meyve, cennetten çıkışları, Habil ve Kabil, ilk kan dökülmesi, Âdem'in çocukları gibi konuları ayrıntılı bir şekilde işlemiştir.¹³ Taberî'nin kullandığı bilgilerin kaynağı Fars Mitolojisi ve Tevrat'tır. Hadis-i Şerif olarak rivâyet edilen bilgilerin bir kısmı bile Tevrat men'selidir. Taberî'nin tarihinde yer verdiği bu bilgiler kendisinden sonraki hemen hemen bütün tarihçiler tarafından aynen kullanılmıştır.

Yusuf Has Hâcib, (1017- 1077) *Kutadğu Bilig*,

Türkler Müslüman olduktan sonra İslâmi geleneğe tâbi olmuş ve yazarlar kitaplarına besmele ile başlamış; Allah'a hamd, Resul'üne salat ve selam sonra devrin sultanlarına teşekkür etmişlerdir. Türk- İslâm tarihinin ilk ve en önemli eserlerinden olan Kutadğu Bilig bu geleneği başlatan nadide eserlerden biridir. Yusuf Has Hâcib, kendi dili ile bu gerçeği şu şekilde ifade etmiştir: Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

“Hamd ü sipâs u minnet ve üküş ögdi teñri ‘azze ve celleka, kim uluğluk idisi tükel kudretliğ pâdişâh-turur, yérli kökli yaratğan kamuğ tınılığlarka rûzî bérgen neni kim tiledi erse kıldı yéme neni tilese kılur “yef’alu’llâhu mâ ye şâ’u ve yahkümü mâ yurîdu” takı sansız selâm u durûd halklarda yégi yalawaçlarda üdrüntüsü uluğ sawçısı muhammed-i mustafâ öze bolsun takı ma anıñ eşleri ‘azîz ağırlığ sahâbeler üze rizvânu’llâhi ‘aleyhim ecma‘în”¹⁴

Nizâmülmülk, (1018- 1092) *Siyasetnâme*,

Büyük Selçuklu Devleti'nin büyük devlet ve siyaset adamı ve Siyasetnâme kitabının yazarı vezir Nizâmülmülk, Sultan Melikşah'ın emir ve isteği üzerine yazdığı Siyasetnâme adlı kitabına besmele ile başlamış ve hamdini ve şükürünü beyan ederken eserine yaratılışa vurgu yaparak başlamıştır.

Esirgeyen ve bağıslayan Allah'ü Teâlâ'nın adına

“Zemin u zamanı yoktan var eden, kullarından azığı esirgemeyen, açık seçiği gizliyi gizemi derinden bilen, günahlarımızı örtbas eden Allah'ü Teâlâ azze ve celleye hamd olsun! Öte yandan, yaratılmışların en üstünü, peygamberlerin en seçkini, evrenin yaratıcısı rabbin gözbebeği, Kur'an-ı azimu's- şan'ın bezeği, kıyamet gününde ümmetin koruyucu ve kollayıcısı üzerine salât ve selâm olası, Abdullah oğlu Muhammed'e selâm olsun ve selâm olsun onun aile çevresine ve yine selâm olsun Allah'ü Teâlâ'nın güvenilir ve pek şerefli, onun biricik yakın dostlarına.”¹⁵

Hacı Bektâş-ı Veli, *Makâlât*

Hacı Bektâş-ı Veli Anadolu'nun manevi mimarlarından birisidir. Hayatı, faaliyetleri ve müritleri halk arasında menkıbevi bir özellik kazanmış ve Menâkıb- ı Hacı Bektaş-ı Veli oluşmuştur. Şeyhin menkıbelerinden başka Makâlât, Besmele Tefsiri ve Fatiha tefsiri adlı eserleri de vardır. Makâlâtın girişinde insanın yaratılışı hakkında bilgi vermiştir: “Hak Subhanehu ve Teâlâ Âdem'i dört türlü nesneden yarattı ve dört bölüğe ayırdı. Dört bölümün de dört türlü ibadetleri, dört türlü arzuları ve dört türlü halleri vardır. Bundan böyle, insanın

¹³ Taberî, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, Çev. N. Lugal, MEB Yayınları, İstanbul 1991, s. 1- 216.

¹⁴ Yusuf Has Hâcib, Kutadğu Bilig, Haz. Mustafa Kaçalın, Kültür Turizm Bakanlığı, Ankara 2005, s. 3.

¹⁵ Nizâmülmülk, Siyasetnâme, M. T. Ayar, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1941, s. 1.

yaratıldığı her dört türlü nesnenin ilki toprak, ikincisi su, üçüncüsü ateş ve dördüncüsü yeldir.”¹⁶

Besmele Tefsiri'nde ise: “Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla (başlar) ve O’ndan yardım dileriz ki sayısız şükür ve hamd O padişahlar padişahına olsun. O’nu bilmekte akılların akılı ve hâkimlerin hikmeti şaşkındır. Fikir sahiplerinin fikri O’nun yüceliğini anlamakta perişandır. Dua, selam, övgü ve salavat kendisine kitap gönderilenlerin en büyüğü, peygamberlerin başı ve sözünde duranların efendisi Muhammed’ül Mustafa’ya olsun ki (Allah’ın selamı üzerine olsun), günahkârların şefaathisidir.”¹⁷

İbn Bibi, *El-Evâmirü'l- Alâ'iyye fi'l- Umuri'l- Alâiyye*

Türkiye Selçuklu Devleti'nin en önemli tarihçisi olan İbn Bibi, *El-Evâmirü'l- Alâ'iyye fi'l- Umuri'l- Alâiyye* adlı meşhur tarih kitabına Türk- İslâm geleneğine uyarak hamd ve sena ile başlamıştır.

“Sayısız şükürün hedefi, sınırsız övgünün amacı, sonsuz methin gideceği yer, mülkün sahibi, şanı büyük ve nimeti genel olan Yüce Tanrı'ya olsun. O, akıl kahramanını, “Yaratma da emir de onun hakkıdır.”¹⁸ fermanıyla “Allah önce onu yarattı” saltanatının tahtına oturttu. Aletsiz sanatı, sebepsiz iyiliği ve mükemmel bilgisiyle yaratma iradesinden dünyayı sırtında taşıyan balıktan, göklerin en ücra yerlerine kadar her şeyi yarattı. Kudret kalemi ve irâde divitiyle bu kadar güzel ve çeşitli şekilleri, “Bir şeyi dilediği zaman, O’nun buyruğu sadece o şeye “ol” demektir, hemen olur”¹⁹ hükmüyle gök kubbeli dönen feleğin sayfaları ile kadife şeklindeki dünyanın yapraklarını çizdi.”²⁰

Reşidüddin Fazlullah, (1247-1318) *Câmi ü't- Tevârih*

Moğol dönemi tarihçisi Reşidüddin Fazlullah, *Câmi ü't- Tevârih* adlı eserinde “Meleklerin süsü tesbih ve tehlil, Peygamberlerin süsü ilim ve ibadet ve Meliklerin süsü akıl ve siyasettir. Ve her ilimden hissedar olmuş her adil padişahın şerefi diğer meliklerden çok ve derecesi peygamberlere daha yakın olur.” diyerek meliklerin tarih kitabına olan ihtiyacını tespit ettikten sonra sultanlara rehber ve nasihat olmak üzere kitabını hazırlamış ve kitabına İslâmi geleneğe uygun olarak hamd ve sena ile başlamıştır.

“Hamd ve sena olsun isimleri yücelmiş Allah (cc)'a ki onun zâtı bekâ ve kıdemle mevsuf ve O'nun sıfatları noksanlıktan, hudûs ve ademden münezzehtir. Çatısı felekler ve arş olan bir evin mücididir. Halısı, serilmiş toprak olan bir eyvanın sâniidir. O Allah ki; varlık, yokluk, iniş ve alçalma, O'nun icâd ve yaratma kudreti dâhilindedir ve selam olsun seyyid-i sakaleyn ve sahibu “kabe kavseyn” ki onun şeriatı diğer ümmetlerin, resullerinin şeriatlarını feshetti ve onun hükmü Arab ve Acem meliklerinin hükümlerini neshetti. Selam olsun onun ehl-i beyti ve yarenlerine ki takva memleketlerinin kandilleri ve hidâyet kapılarının anahtarıydılar. Allah'ın rızası hepsinin üzerine olsun.”²¹

Ötemiş Hacı, *Cengiznâme*,

¹⁶ Hacı Bektâş-ı Veli, Makâlât, Haz. Esad Coşan, Kültür Bakanlığı, Ankara 1996, s. 2.

¹⁷ Hacı Bektâş-ı Veli, Besmele Tefsiri, Haz. Hamiye Duran, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2007, s. 41.

¹⁸ Kur'an-ı Kerim, Araf Suresi, ayet 52.

¹⁹ Kur'an-ı Kerim, Yasin Suresi, ayet 82.

²⁰ İbn Bibi, El-Evâmirü'l- Alâ'iyye fi'l- Umuri'l- Alâiyye, Ter. M. Öztürk, TTK, Ankara 2014, s. 27.

²¹ Reşidüddin Fazlullah, Câmi ü't- Tevârih (Selçuklular Kısmı), Çev. E. Göksu- H. H. Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul 2010, s. 67- 68.

Ötemiş Hacı, Altın Orda devletini anlatan Cengiznâme adlı destanın yazarıdır. Yazarın hayatı hakkında bilgi azdır. Cengiznâme Altın Orda devleti hakkında önemli bilgiler vermektedir. Eserin dili eski Anadolu Türkçesini andırmakta ve çok rahat anlaşılmalıdır. Eser, Müslüman Türklerin din algısını anlatmak açısından da önemli sayılabilir.

“Bismillâhi’r-rahmâni’r-râhim

“Hamdina mahdud ve senayina madud ol padişahı mabudga kim âlemni ve Âdemni yokdın bar kıldı ve Âdem’in vücüdga keltürdi ve Âdem (as) barça ma aziz ve mükerrem kılıb mescud-ı melâike ve halife-yi rûy-i zemin kıldı. Andag ki kelam-ı kâdime yarlıkadı: “ İz kâle rabbuke lil melaiketi inni ca’ilun fil arzı halifeten” ki ayet tip barça âlemn bar kılgen bir ve bar sen barçanın ayıbını yapkan sâni (ve). sen. Ta ki Âdemoğlanlarındın bazısı enbiya ve Mürseller kıldı. Anın birliğini ve barlığını halâyıkga bildürüp ahkâmı yürütgey ve yine bir güruhni padişahlar ve hakimler kıldı. Tâ rastlık bile halayıklar arasında hüküm kılıp meyl-i müdahane kılmağaylar ve birbirine zulm kılmağka koymağaylar, kâle Allah’u Teâla, İna cealnake hilâfeten fil-arz fahkum beyne’n- nasi bi’l- hakkı ve lâ tettebi’l- heva An sebilillahi”²²

Kadı Ahmed Nigedi, (14. yüzyıl) *el- Veledü’ş- Şefik*

Hiz. Âdem kıssasının ele alındığı bölümde, evvela Hz. Âdem’le ilgili özet bilgi verilir. Ardından Âdem’in yaratılışı ve yaratılışının hikmeti, Hz. Âdem’in ilk yaratılışının keyfiyeti ve şekli ile ilgili latifeler, Hz. Âdem’e ruhun üflenmesi, Hz. Havva’nın yaratılması, Hz. Âdem ile Havva’nın cennetteki hayatları ve burada imtihana tâbi tutulmaları, Hz. Âdem’in cennetten çıkarılmasının hikmeti, ilahi emre aykırı hareket etmeleri neticesi Hz. Âdem, Hz. Havva ve İblis ve yılanın dünyada hemcinsleriyle birlikte maruz kalacakları sıkıntılar, Hz. Âdem ile Havva’nın dünyaya indirildikten sonra ayrı düşmeleri ve tevbe ettikten sonra tekrar bir araya gelmeleri, Hz. Âdem’e dünyada hayat sürmek için gerekli bilgilerin öğretilmesi, Habil ve Kabil kıssası, ikinci Nebi (sa) Şis’e dair kısa malumat, Hz. Âdem’in vefatı ve hasletleri gibi bahisle tek tek ele alınmıştır.²³

Selçuklular dönemi tarihçisi Kadı Ahmed Nigedi verdiği bilgileri büyük oranda Taberi Tarihi’nden aktarmıştır. Eserinde Ağdalı bir dil kullanmıştır. Menkıbeler nerdeyse tarihi bilgiler kadar yer tutmuştur. Ama tarihçiliğimiz geleneğe bağlı kaldığı bu anlayış uzun süre devam etmiştir.

İbn Haldun, Mukaddime

İslâm tarihçiliğinin, tarih metodolojisinin ve sosyolojinin kurucusu İbn Haldun Mukaddime adlı eserinin girişinde veciz bir şekilde Allah’a hamd, Resul’üne salat ve selam ederek Mukaddime’sini yazmaya başlamıştır.

Bismillâhi’r-rahmâni’r-râhim

“Hamd olsun o Allah’a ki izzet ve ceberut onundur. Mülk ve melekut O’nun elindedir. En güzel isimler ve sıfatlar O’nundur. O âlimdir fısıldaşarak konuşmalarla anlaşmaları ve susmalarla belirsiz kalan her nesneyi O bilir. O kudret sahibi olup, göklerde ve yeryüzündeki hiç bir nesne O’nu âciz halde bırakamaz ve O’nun bilgi ve kudreti haricinde kalmaz, bunların hepsini de O bilir, idrak eder. O Allah ki, bizi topraktan canlı olarak yarattı. Bizi millet ve kavimlere bölerek (bizimle) yeryüzünü mâmur etti. Topraktan rızık ve hissemize düşenleri

²² Ötemiş Hacı, Cengiznâme, Haz. İlyas Kemaloğlu, TTK Ankara 2014, s. 1.

²³ Kadı Ahmed Nigedi, el- Veledü’ş- Şefik, Haz. A. Ertuğrul c. 1, Doktora Tezi, İzmir 2009, s. 163-164.

temin etmemizi kolaylaştırdı. O Allah ki annelerin rahminde ve evlerde bizi korumakta rızık ve gıda vermeyi bize garanti etmektedir. Günler ve zamanlar bizi yıpratmakta, eceller bizi elden ele vermekte ve bu ecellerin üzerimize çizdiği kitabın (ve kaderin) vakti sınırlı bulunmaktadır. Beka ve subût ise O'nundur. O ölmeyen bir diridir. Salat ve selam Efendimiz ve beyimiz Muhammed'in üzerine olsun. O nebidir, ümmidir, Arap'tır."²⁴

Hülâsa Hüseyin b. Ahmet el- Erzurumî, *Okçuluk İlminin Kitabı*,

Türk milleti savaşçı olduğu için silah kullanımı ile ilgili çok sayıda Silahşornâme türünden kitap yazılmıştır. Okçuluk kitabı 13. yüzyılın başında Türkçe yazılmış bir kitaptır. Bütün kitaplarda olduğu gibi besmele ve dua ile başlamıştır.

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

“Allah'a çokça hamd, şükür ve senâ olsun ki; O âlemleri yoktan var eden bir ve var olandır. O Âdemoğluna bilgiyi kalemle bildirip, ona her türlü ilim ve hünerleri öğretti.

Âdemoğullarını bütün yaratılmışlardan daha değerli ve kerametli kıldı. Nitekim Allah'ü Teâla yüce kelamında: “Andolsun ki biz insanoğullarını şerefli kıldık.”²⁵ buyurmuştur. Dua ve selam, Hazreti Peygamber (as) ve onun ashâbı Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve bütün dostları üzerine olsun. Onların hepsinden Allah razı olsun.”²⁶

İslâmi gelenekte kitaplar Allah'a hamd ve İslâm peygamberi Muhammed Mustafa'ya selat ve selama başlamıştır. Yazarlar bazen Hz. Muhammed'e dua ve senadan sonra Dört Halife'nin de adını anmış ve dua etmiştir. Ayrıca kitap bir sultan adına yazılmışsa devrin hükümdarları abartılı bir şekilde övülmüştür.

Yazıcızâde Ali (15.yüzyıl) *Tevârih-i Âli Selçuk*,

Bismillâhi'r-rahmâni'r-râhim

“Aded-i hamdi biaded ve vufur-i sipas-i bî kıyas ol melikü'l- mülk (cc) hazretine ki ketm-i Âdemden sahra-yı vücuda bir nice hezârân hezâr âdemi didâr idüp etrâf-ı âlemden her birinün zürriyâtı yayılmağ-ıçün bir iklimi menşe ve makam kıldı. Âdem (sav) Havva'yı çift virüp – “Ve beşse min-hüma rical ve nisa”- mucibince ikisinün neslin yir yüzüne yaydı. Ve Nuh (as) oğlanlarından Yafes zürriyatına Türkistan iklimini yir ve yurt virdi.”²⁷

İslâm geleneğinde Müslümanlar Nuh Peygamber'i insanlığın ikinci atası olarak kabul ederler. İnsanlığın Hz. Nuh'un üç oğlundan türeyip çoğaldığına inanırlar. Yazıcızâde burada Türklerin Hz Nuh'un oğlu Yafes'ten geldiğine işaret etmiştir. Ayrıca Türklerin anavatanının Türkistan olduğuna dikkat çekmiştir.

Şerefeddin Ali Yezdi, (ö.1454) *Emir Timur (Zafernâme)*

“Arap ve Acem söz ustalarının vasıflarını anlatmaktan âciz kaldıkları o yaratıcıya hamdolsun. Hidâyet erbabı ve dirâyet sahibi kişilerin sıfatlarını anlatmakta yetersiz kaldıkları kâdir'e sonsuz şükürler olsun. O ki, lutf-u keremiyle âlim ve fazılların kalplerini İslâm nuru ile doldurdu. O Padişah'a hamd-ü senalar olsun ki, bütün padişahlar onun dergâhına yüz sürerler. “Görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten O'dur.” Ayetinde belirtildiği

²⁴ İbn Haldun, Mukaddime, Haz. S. Uludağ, c. I, Dergah Yayınları, İstanbul 1982, s. 199.

²⁵ Kur'an-ı Kerim İsrâ Suresi, ayet 70.

²⁶ Hüseyin b. Ahmet el- Erzurumî, Okçuluk İlminin Kitabı, Haz. Zafer Karakuş, Konya 2018, s. 7-9.

²⁷ Yazıcızâde Ali, Tevârih-i Âli Selçuk, (Selçuklu Tarihi), Haz. A. Bakır, Çamlıca, İstanbul 2009, s. 3.

gibi, yeryüzü üzerine gök kubbesini sütunsuz diken O Sultan'a yüzlerce şükürler olsun. O ki lütuf hazinesinden her kuluna şefkatle değişik inayetlerde bulunmuş, bazı kullarını peygamberlik mertebesine çıkarıp insanlara göndermiştir. Bunların en üstünü ve mükemmeli Efendimiz'dir ki, onun din ve ümmeti bütün dinlerin en seçkini oldu. Hidâyetiyle kötülükleri ortadan kaldıran o yüce Peygamber'imize salât ve selâmlar olsun."²⁸

Âşıkpaşazâde (ö.1484'den sonra) *Tevârih-i Âli Osman*

İlk Osmanlı tarihçilerinden olan Âşıkpaşazâde *Tevârih-i Âli Osman* adlı eserinde Yazıcızâde Ali'nin yaptığı gibi Osmanlıların soyunu Hz. Nuh'la başlatmıştır. Yazarımız: "Osmanoğulları soyunun adları; Nuh Peygamber'in, -selam onun üzerine olsun- oğlu Yafes'in oğlu Maçi'nin oğlu Çin'in oğlu Turmuş'un oğlu Yantemür'un oğlu..."²⁹ diyerek Osmanlı Devleti'nin soyunu Hz. Nuh' a kadar çıkarmıştır. Böylece Osmanlı tarihini peygamberler tarihine ekleyerek İslâm tarihi ile birleştirmiştir.

Tursun Bey, (ö.1490'dan sonra) *Tarihi Ebu'l- Feth*

"Ey Resulüm bir de sana Zülkarneyn'den haber soruyorlar. De ki: Size ondan haber vereceğim. (Kehf Suresi 83. Ayet)

Sayırsız hamd, o mülklerin yegâne mâliki olan sultana yaraşır ki: "Ben yeryüzünde hükümlerimi yerine getirecek bir halife yaratacağım. Bakara suresi 30. ayet hükmünün devamlılığını ispat için her asır ve zamanda namılı bir padişahın vücudunu kesin delil olarak gösterir. Ölçüsüz hamd, o açık delilli padişaha mahsustur ki âlemin nizamının devamlılığı için, insan cinsinden, şanının yüceliği açık ve diğer insanlara üstünlüğü zâhir olan bir kulunu yardım ordusu ile ordulandırır."³⁰ Tursun Bey, tarih yazma gereğini bir ayetle açıklamış ve kendine göre tarihten haberler vermiştir. Devamında Allah'a hamd ettikten sonra Osmanlı Sultan'ını yeryüzünde Allah'ın halifesi ve temsilcisi olarak göstermiştir.

Oruç Bey (ö. 1503'den sonra) *Kitab-ı Tevârihi Âli Osman (Oruç Bey Tarihi)*

Bismillâhi'r-rahmâni'r-râhim

Elhamdü lillâhi Rabbi'l- Âlemîn. Ve's- Selâtü ve's- Selâmü alâ Seyyidinâ Muhammedin ve âlihi't- Tayyibini't- Tahirîni Ecmâin.

"Elhamdü lillâhi'llezi halaqal insan (allemel insan) ma-lem ya'lem ve şed bünyanehu bi- ırsali's- seyfi ve'l- kalem ve nusalli ala seygidina muhammed. İnsani yaratan Allah'a hamd olsun. Allah insanı yarattı ve bilmediğini öğretti. Kalem ve kılıcı göndererek onun binasını (yapısını) güçlendirdi. Efendimiz Muhammed (as) salât ve selâm ederiz.

Azizimiz! Bil ki bunca ulular ki gelmişlerdir eskilerden ve sonrakilerden, kimi tefsir, kimi hadis, kimi peygamberler tarihi, kimi bizim peygamberimizin tarihi, kimi padişahlar tarihi gibi şeyler yazmışlardır. Kimi de acâib hikâyeler kaleme almış, İran ve Rum padişahlarından, Efrâsiyab'dan, Zaloğlu Rüstem'den âlemde söylenmedik hiçbir söz kalmamıştır. Her azizler ki gelmişlerdir, her biri kendi zamanında olan padişahların kissalarını

²⁸ Şerefeddin Ali Yezdi, Emir Timur (Zafernâme), Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 23.

²⁹ Âşıkpaşazâde, Osmanoğullarının Tarihi, Haz. K. Yavuz- Y. Saraç, İstanbul, s. 53.

³⁰ Tursun Bey, Fetih Babası, (Fatih'in Tarihi), Haz. M. Tulum, Kapı Yayınları, İstanbul 2013, s. 1.

yazıp beyân etmişlerdir. İmdi: Azizimiz! Her kişiye kendi zamanında olan padişahların kıssalarını yazmak gerektir. Zira “Zıllullâhi fi'l- arz” dır.³¹

Eski Türk toplumlarındaki Kut inancı Müslüman Türklerde sultanların Allah'ın halifesi olduğu inancına dönüşmüştür. Bu inanca göre Allah kulları arasından birisini sultan olarak seçer, onu kendine vekil (temsilci) yapar, güç ve iktidarı ona teslim eder. Bazen sultanlar yeryüzünde Allah'ın gölgesi olarak yorumlanmıştır. Tarihçilerin görevi ise bu yüce sultanların erdem ve fetihlerini insanlara anlatmaktır.

Piri Reis, (1465-1546) *Kitab-ı Bahriye*

Bismillâhi'r-rahmâni'r-râhim

“Ayıplarımızı örten, günahlarımızı affeden, en büyük padişah olan Allah'a sonsuz şükürler olsun ki üstün kudreti ile güzel sanatlar meydana getirmiş ve insanı bütün mahlukâtın şerefli olarak yaratıp, ona en doğru akli ve düzgün konuşma vasfı vermiştir. Esirgeyiciliğin lütfu ile bize iman vermiş ve küfrün, inkârın karanlığından kurtarmıştır.

Bütün varlıkların iftihar ettiği kâinatın serdarı olan Hz. Muhammed'in temiz ve kutsal ruhuna yüzlerce selam olsun ki o, iki cihanın iftihar ve peygamberlerin en sonuncusudur. Koruyuşların en sonsuzu onun büyük nesline ve dostlarına olsun ki onlar iman meclisinin ışıkları ve şeriat meydanının pehlivanlarıdır. Allah hepsinden razı olsun.³²

Ebülgazi Bahâdırhan,(1603-1663) *Şecere-i Terâkime*,

Bismillâhi'r-rahmâni'r-râhim

“Şükür ve övgü o sahibe ki, onun hiç evveli ve âhiri yok ve yurdunun zevâli yok ve babası anası yok ve hatunu ve oğlu ve kızı ve danıştığı kimsesi yoktur. Aşı ve suyu öyle üleştirici yoktur ki kuldân tâ padişaha kadar ve karıncadan tâ file kadar ve sinekten tâ anka kuşuna kadar, hepsinin ahvaline lâyük verir. Bir gün hiçbirinin payını noksan kılmaz. Eğer yeryüzünde yeşeren ağaçların hepsi kalem olsa ve denizler mürekkep olsa, bütün insanoğlu yazıcı olsa, sonra yüz bin ve yüz bin yıl onun sıfatını yazsa, denizden bir katre ve dağdan bir zerre taşı yazmaktan daha az olur. Artık benim söylediğim ne olacak.

Sayırsız selâm ve dua o peygambere ki, bütün peygamberlerin iyisi ve Tanrı'nın dostu ve bütün insanoğluna gönderdiği elçisidir. Onun yâran ve evlatlarına çok çok Tanrı rahmet etsin.”³³

Katip Çelebi (1609 -1657) *Mizanü'l- Hak Fi İhtiyari'l- Ahakk*

Bismillâhi'r-rahmâni'r-râhim

“Akli halk için kılavuz kılan ve doğru olmayanla doğru yolu ayırmak yolunda onunla Şeriatini güçlendiren Allah'a hamd olsun. Ve bu ikisinin akılla Şeriatin arasını kesip bulan nakl ile kamil akıl ile gönderilmiş olan Muhammed'e ve onun soyuna ve arkadaşlarına, bilgin kişilerin toplantılarında konular dönüp dolaştığı sürece salât ve selâm olsun. Bundan sonra konuya gelelim: Yaratılışın başlangıcından beri bilgin kişiler arasında akl ile nakl ikiz

³¹ Oruç Bey, *Kitab-ı Tevârihi Âli Osman (Oruç Bey Tarihi)*, Haz. N. Öztürk, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008, s.1.

³² Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, Haz. Y. Senemoğlu, c.1, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1973, s. 25.

³³ Ebülgazi Bahâdırhan, *Şecere-i Terâkime*, Haz. M. Ergin, Tercüman 1001 Temel Eser, Tarihsiz, s. 16.

bulunduğu ve akla dayanmakla nakle dayananın iki rahvan at olduğu herkesçe kabul edilmiştir.”³⁴

Mehmet Halife (17. yüzyıl), *Tarih-i Gilmâni*,

“Misli ve benzeri olmayan, eşi ve ortağı bulunmayan, sonsuz ve zevalsiz olan Allah’u Teâla’ya hamd olsun ki; Âdemoğullarının zâhiri suretlerini muhtelif kıldığı gibi, bâtini suretlerini ve huylarını da muhtelif kılmıştır. Kimi: “Ey iman edenler! Allah’a, Resûl’üne ve ulû’l- emr’e (sizden olan emir sahiplerine) itaat ediniz.” Emri şerifini kâfi delil kabul edip ellerinden geldiğince Allah’ın emirlerine sarılıp, nehy ettiklerinden sakınarak ulû’l- emr’e itaat ve bağlılık göstermişlerdir. Kimi ise; bu nass-ı şerif ve nazm-ı Kerim’in zıddına ve aksine koşup kötülük ve nedâmet yoluna girerek, sultanın bedduasına ve padişahın kılıcının kahrına uğrayıp kısa zamanda vücutları ortadan kaldırılmıştır.”³⁵

Şanizâde Mehmed Ataullah Efendi (1771-1826) *Tarihi*’ne arzı ve semâyı yaratan Allah’a hamdolsun dedikten sonra “İnne haza lehüvel kasasül -hakk” ayetiyle kıssaların en doğrusunu seçtiğini ifade etmiştir. Sonra öncekilerin hikâyelerini anlattığını söyleyen ayete vurgu yapmıştır. “Ve kezâlike nekussu aleyke min enbai ma kad sebak” ayetleriyle başlamıştır. Resûl’e salavâtın sonra “Ve ma yantiku anil heva in hüve illa vahyü’l- yuvha”.³⁶ “O hevâsından konuşmaz kendine vahyedileni konuşur” ayeti ile bilginin kaynağına işaret etmiştir.

Şanizâde’de olduğu gibi bazı tarihçiler tarih yazım gerekçelerini ayetlere dayandırmıştır. Kur’an-ı Kerim’de geçen kıssalar Allah tarafından insanlara ibret olsun diye dosdoğru ve hakikat olarak anlatılmıştır. Tarihçiler de sözlerinin hak ve doğru olduğunu göstermek için o tür ayetlere atıflarda bulunmuştur.

Ahmet Cevdet Paşa,(1822-1895) *Kıssas-ı Enbiya ve Tevârih- Hulefa*

“Allah Teâla hazretleri, âlemi yoktan var etti ve Âdem’i topraktan yarattı. Sonra Âdem’in cesedine ruh verdi ve “ona secde ediniz” diye meleklerle buyurdu. Hep melekler, Hz. Âdem’e secde eyledi. Fakat İblis, kibr-i hasedinden nâşi secde etmedi. Bunun için huzuru haktan matrud ve melun oldu ve kendisine Şeytan’ir- Racim denildi. Bu sebepten o dahi Âdem’e düşman oldu. Ondan sonra Hak Teâla hazretleri Havva’yı yarattı ve Hz. Âdem’e eş etti. İkisini dahi cenab-ı hak cennete koydu ve “yiyiniz içiniz, lakin şu ağaca yaklaşmayınız” dedi.

Şeytan ise bir yolunu bularak, Cennet’e girdi ve Âdem ile Havva’nın yanına gitti. Onlara dedi ki: “Allah sizi o ağaçtan niye men etti biliyor musunuz? Eğer siz ondan yerseniz, artık sizin için ölüm olmaz; ebediyyen Cennet’te kalırsınız” diye önce Havva’yı ve onun vasıtasıyla da Âdem’i aldatıp ikisine de o ağacın meyvesinden yedirdi. Bunun üzerine Allah ikisini de Cennet’ten çıkardı ve yeryüzüne indirdi. *Âdem, Hint tarafına ve Havva, Cidde’ye düştü.*”³⁷

Mizancı Mehmed Murad, (1854-1917) *Tarih-i Umûmi* adlı eserine hilkatle başlamıştır. “Birinci Bölüm Tarihi Mukaddes: Hilkat ve Tufan, Kâinatın Yaratılışı, ilk yaratılan insan Hz.

³⁴ Katip Çelebi, Mîzanü’l- Hak Fi İhtiyari’l- Ahakk, Haz. O. Ş. Gökyay, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980, s. 13.

³⁵ Mehmet Halife, Tarih-i Gilmâni, Haz. Ö. F. Karayumak, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1986, s. 19.

³⁶ Şanizâde Mehmed Atâullah Efendi, Şanizâde Tarihi, Haz. Z. Yılmaz, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008, s. 10.

³⁷ Ahmet Cevdet Paşa, Kıssas-ı Enbiya, Haz. Mahir İz, c. 1, Kültür Bakanlığı, Ankara 2000, s. 1.

Âdem ve zürriyeti” Tufan, İnsan Soyunun Yeniden Üremesi adını taşımıştır. Hilkat ve Tufan başlığı altında şunları yazmıştır: “Kâinatın yaratılışı ve yaratılışı müteâkib olan eski devirler hakkında bilgi almak için kutsal kitaplardan başka kaynak yoktur. Kutsal kitaplar Ehl-i Kitaplar için rehber tutulan ve peygamber vasıtasıyla Âdemoğullarına tebliğ edilen kitaplardır. Örneğin Tevrat yaratılış konusunda çeşitli bilgiler vermiş, diğer Kutsal kitaplarda da bu bilgiler zikredilmiştir. Kutsal kitaplara göre, Allah (cc) âlemi yoktan yaratmıştır. Bitkiler, hayvanlar ve en sonra insan yaratılmıştır. Hz. Âdem ve zürriyeti; ilk yaratılan insan Hz. Âdem (as) dir. Her bir mahlûk için birer arkadaş yani birer dişi halk olduğu halde yalnız Hz. Âdem (as) mücerret (bekâr) yaratılmıştır. Bir müddet sonra, Âdem (as) için arkadaş olmak üzere Hz. Havva (as) yaratılmıştır.”³⁸

Kırımı el- Hacc Abdulgaffar, *Umdeti't- Tevârih*

“Hamd ve binlerce şükür o güç sahibi yaratıcıya olsun ki o yarattıklarını terbiye edicidir. O Allah on sekiz bin âlemi ve binlerce mahlûkatı ve Âdemoğullarını yokluktan vücuda getirdi. Hz. Âdem'den evvel yeri düzenledi, bütün yarattıklarını mükemmel bir şekilde yarattı, nice yüz bin âlemi ve çeşitli mahlûkatla müzeyyen kıldı. Âlemi yarattı ve rızık verdi. Muhtelif milletlerin işlerini düzene koydu. Allah'ın gücü ve iktidarı sonsuza kadar devam edecek ve nihayet bulmayacaktır. Sonra Nur-u Ahmedi doğdu ve öncekiler gibi Muhammed'i yarattı (sav).³⁹ Müslüman tarihçiler için Allah'a iman temel şarttır. Sonra peygamberlere iman gelir. Müslümanlar Hz. Muhammed için çok farklı isim ve sıfatlar kullanmıştır. Mesela Hatemü'l- enbiya, Resul'ü Kibriya gibi. Yazarımız Hz Muhammed'i anlatırken Nur-u Ahmedi ismini kullanmıştır.

Sonuç

Tevhit dinlerinin tamamı (Musevîler, Hıristiyanlar dahil) Allah'ı yaratıcı olarak kabul etmiş ve bu din mensupları tarihlerini yaratılışla başlatmıştır. Müslümanlar da bu geleneğe tâbi olup tarihi ve İslâm tarihini yaratılışla başlatmıştır. Ancak Kur'an-ı Kerim kıssalarında zaman ve mekân olmadığı ve peygamberler hakkında ayrıntılı bilgi bulunmadığı için Müslüman tarihçiler bilginin kaynağı olarak çoğu kez Tevrat'a müracaat etmiştir. İlk siyer yazıcılarından itibaren bütün İslâm tarihçileri ve coğrafyacıları kitaplarına insanın yaratılışı (Hz. Âdem) ile başlamıştır. Bu inanç ve gelenek o kadar yaygınlaşmıştır ki kitap yazan her ilim sahibi aynı geleneği sürdürmüştür.

İslâm coğrafyacıları evreni ve insanı yaratan mutlak bir yaratıcıya inanmanın gereği olarak yeryüzünde ilk inşa edilen şehir kabul edilen Mekke'yi (Kâbe) dünyanın merkezi kabul etmiş ve Mekke'den başlayarak coğrafya kitaplarını yazmıştır. Bu yaklaşım bir müddet sonra dünyanın merkezi Mekke ve dünyanın hâkimi ve sahibi Müslümanlardır anlayışının doğmasına yol açmıştır.

İslâm tarihçileri de ilk büyük siyer yazıcısı kabul edilen İbn İshak'tan itibaren son Kısas-ı Enbiya yazıcısı Ahmed Cevdet Paşa'ya kadar siyer ve tarih kitaplarını yaratılışla başlatmıştır. Ancak tarihçiler Hz. Âdem ve yaratılış kıssasını anlatırlarken -Kur'an-ı Kerim'de yeterince ayrıntılı bilgi olmadığı için- büyük ölçüde Tevrat'a müracaat etmişler ve Tevrat'taki menkıbevi unsurları tenkit etmeden kullanmışlardır. Mesela Ahmed Cevdet Paşa bile “Âdem, Hint tarafına ve Havva, Cidde'ye düştü.” diyebilmiştir. Halife Hayyât tarihin başlangıcı konusuna daha gerçekçi yaklaşmış ama iddiasını doğrulayan herhangi bir bilgi vermemiştir.

³⁸ Mizancı Mehmed Murad, Tarih-i Umumi, c. 1, Sadeleşiren F. Yılmaz, İstanbul 1298, s. 5, 7.

³⁹ Kırımı el- Hacc Abdulgaffar, Umdeti't- Tevârih, Necip Asım Bey tarafından bir medhal ve ilavelerle neşr olunmuştur.(Türk Tarihi Encümeni Mecmuası)nın ilavesidir. İstanbul Matbai Âmire 1298, s. 5.

İslâm tarihçileri kendilerinden öncekilerin zamanı nasıl yorumladıklarına dair ciddi bir açıklama yapmamıştır. Çoğu tarihçi kendilerine ulaşan bilgiyi sorgulamamış ve yanlışları düzeltme ihtiyacını hissetmemiştir.

Müslüman tarihçilerin bir kısmı ise Allah'ın mutlak gücü ve yaratıcılığına atıfta bulunduktan sonra benzer şekilde güç ve iktidarın sultanlarda da olması gerektiğini hatta sultanların Allah tarafından özel olarak seçildiğini açık veya gizli bir şekilde ifade etmiştir. Böylece sultanların otoritelerini ve icraatlarını bir şekilde meşrulaşmışlardır. Müslümanlar tarihi yaratılışı konu alan ayetlerde başlatmıştır. Ancak yaratılış hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmadıkları için kitaplarını daha çok Tevrat'tan seçtikleri menkıbeler ve Fars mitolojisi ile süslemişlerdir. Asırlarca devam eden yaratılış merkezli tarih yazıcılığı modern tarihçiliğin doğmasına kadar devam etmiştir. Modern tarihçiliğin doğması ve bilimsel bilginin gelişmesiyle tarih yaratılışla değil yazıyla başlatılmıştır. Sonuç olarak çıkış noktası haklı olan bir anlayış sadece menkıbelere dayandırıldığı için tarihi bilgi karşısında yenik düşmüş ve bu asırlarca süren bu gelenek terkedilmiştir.

Kaynaklar

AHMET CEVDET PAŞA, (2000). *Kısâs-ı Enbiya*, Haz. Mahir İz, c. 1, Kültür Bakanlığı, Ankara.

ÂŞIKPAŞAZÂDE, (2010). *Osmanoğullarının Tarihi*, Haz. K. Yavuz- Y. Saraç, K. Kitaplığı, İstanbul.

EBU ALİ AHMED B. ÖMER İBN RUSTEH, (2017). *el- A'lâku'n-Nefise*, Çev. E. F. Eker, Ankara okulu, Ankara.

EBÜ'L- FİDA, (2017). *Takvim'ül- Büldan*, Çev. R. Şeşen, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

EBÜLGAZİ BAHÂDIRHAN, (?). *Şecere-i Terâkime*, Haz. M. Ergin, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

EBÛ HÂNİFE ED- DİNEVERİ, (2017). *el- Ahbâru't- Tival*, Haz. Z. Akman- H. S. Aytemür, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.

KIRIMI EL- HACC ABDULGAFFAR, (1924). *Umdeti't- Tevârih*, Matbai Âmire, İstanbul.

HACI BEKTÂŞ-I VELİ, (1996). *Makâlât*, Haz. Esad Coşan, Kültür Bakanlığı, Ankara.

HACI BEKTÂŞ-I VELİ, (2007). *Besmele Tefsiri*, Haz. Hamiye Duran, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.

HÜSEYİN B. AHMET EL- ERZURUMÎ, (2018). *Okçuluk İlminin Kitabı*, Haz. Zafer Karakuş, Konya.

İBN BİBİ, (2014). *El-Evamirü'l- Alâ'iyye fi'l- Umuri'l- Alaiyye*, Ter. M. Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İBN HALDUN, (1989). *Mukaddime*, Haz. S. Uludağ, c. I, Dergah Yayınları, İstanbul.

HALİFE HAYYAT, (2001). *Tarihu Halife b. Hayyat*, Çev. A. Bakır, Yayın evi ? Ankara.

İBN HAVKAL, (2014). *X. Asırda İslâm Coğrafyası*, Ter. Ramazan Şeşen, Kitabevi, İstanbul.

İBN HİŞAM, (1971). *es- Siretü'n Nebeviyye*, Çev. İ. Hasan- N. Çağatay, Ankara İlahiyat Fak.Yayınları , Ankara.

İBN HURDAZBİH, (2008). *Kitabu'l- Mesâlik ve'l- Memâlik*, Ter. M. Ağarı, Kitabevi, İstanbul.

İBN KUTEYBE, (1982). *el- Maârif*, Ter. H. Ege, Şelale Yayınları, İstanbul.

İSTAHİRİ, EBÎ İSHAK İBRAHİM B. MUHAMMED EL-FÂRİSÎ, (1927). *Mesâlikü'l- Memâlik*, M. J. de Goje, Brill.

KADI AHMED NİGEDİ, (2009). *el- Veledü's- Şefik*, Haz. A. Ertuğrul C. 1, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir.

KATİP ÇELEBİ, (1980). *Mizanü'l- Hak Fi İhtiyari'l- Ahakk*, Haz. O. Ş. Gökyay, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

MEHMET HALİFE, (1986). *Tarih-i Gilmâni*, Haz. Ö. F. Karayumak, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

MİZANCI MEHMED MURAD, (1298). *Tarih-i Umumi*, C. 1, Sadeleştiren F. Yılmaz, İstanbul Mihran Matbaası, İstanbul.

MUKADDESİ, (2015). *Ahsenü't- Takâsîm*, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul.

MUHAMMED İBN İSHAK, (1998). *Siyer*, Haz. M. Hamidullah, Akabe Yayınları, Ankara.

NİZÂMÜLMÜLK, (1941). *Siyasetnâme*, M. T. Ayar, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

ORUÇ BEY, (2008). *Oruç Bey Tarihi*, Haz. N. Öztürk, Çamlıca Yayınları, İstanbul.

ÖTEMİŞ HACI, (2014). *Cengiznâme*, Haz. İlyas Kemaloğlu, TTK Yayınları , Ankara.

PİRİ REİS, (1973). *Kitab-ı Bahriye*, Haz. Y. Senemoğlu, TTK Yayınları C.1, İstanbul.

REŞİDÜDDİN FAZLULLAH, (2010). *Câmi ü't- Tevârih (Selçuklular Kısmı)*, Çev. E. Göksu- H. H. Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul.

SÖYLEMEZ, M. M., (2008). "Klasik Dönem İslâm Tarihçilerinin Tarih Anlayışı", İslâmi İlimler Dergisi, Yıl 3. sayı 2. Güz, s.7-32.

ŞÂNİZÂDE MEHMED ATÂULLAH EFENDİ, (2008). *Şânizâde Tarihi*, Haz. Ziya Yılmaz, Çamlıca Yayınları, İstanbul.

ŞEREFEDDİN ALİ YEZDİ, (2013). *Emir Timur (Zafernâme)*, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul.

TABERİ, (1991). *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, Çev. N. Lugal, MEB Yayınları, İstanbul.

TURSUN BEY, (2013). *Fetih Babası*, (Fatih'in Tarihi), Haz. M. Tulum, Kapı Yayınları, İstanbul.

YAZICIZÂDE ALİ, (2009). *Tevârih-i Âli Selçuk*, (Selçuklu Tarihi), Haz. A. Bakır, Çamlıca Yayınevi, İstanbul.

YUSUF HAS HÂCİB, (2005). *Kutadğu Bilig*, Haz. Mustafa Kaçalın, Kültür Turizm Bakanlığı, Ankara.